

Türk Hukuk Sisteminde Hayvanlar*

Atilla ÖZGÜR**

Öz: Hayvanlar, uygarlığın başlangıcından itibaren insan toplumlarında önemli roller üstlenmişlerdir. Başlangıçta hayvanlar yiyecek amacıyla avlanılmışlar; kemikleri ve derileri barınma, giyinme ve el aleti yapmak amacıyla kullanılmıştır. Daha sonra da yük hayvanı, yiyecek, giyecek ve daha pek çok amaç için evcilleştirilmişlerdir. Günümüzde pek çok insan (çiftçiler, hayvan sahipleri, hayvan üreticileri, hayvanat bahçesi sorumluları), hayvanların çeşitli amaçlarla kullanılabilceğini düşünmekle beraber onlara karşı daha duyarlı olunmasının zorunlu olduğu ortak fikrinde birleşmişlerdir. Bunun sonucunda da bazı ülkeler hayvanlara karşı eziyeti önlemek amacıyla yasalar çıkarmışlardır.

Türk hukuk sisteminde insan dışındaki her şeye “mal” ya da “eşya” olarak bakılmaktadır. İnsan merkezli bu bakış pek çok ülkede terk edilmiştir. Hayvanların, hukuki anlamda nitelendirilebilecek hakları olmasa da insanların sahip olduğu haklara yakın evrensel değerlere sahip olduğu kabul edilir. Türk hukuk sisteminde “insan” dışında ve ekonomik değeri olan her şey insanın sahip olabileceği malvarlıklarından sayıldığı için bunların edinilmesi ve kullanılması hukuki açıdan olasıdır. Sonuç olarak bazı hayvanların ekonomik değer olarak kabul edilmeleri nedeniyle zarar görmeleri halinde sahiplerinin uğramış olduğu ekonomik kayıplar “mal varlığı aleyhine işlenen suçlara” konu olmaktadır.

Anahtar sözcükler: Türk Hukuk Sistemi, hayvan, ekonomik değer.

Animals in Turkish Judicial System

Abstract: Animals have played a role in human society since civilization began. At first, animals were hunted for food, and their skins and bones were used for clothing, shelter and tools. Later, animals were domesticated and used as beasts of burden, for food and clothing, and eventually for many other purposes. Today most of us accept the idea that people (farmers, pet owners, animal breeders, zoo keepers and research scientists) may use animals but are obliged to treat them decently. As a result some countries have anti-cruelty laws to ensure the humane treatment of animals.

Turkish legal system deems anything other than human beings as “a commodity” or “a good”. Yet that human-centric perspective seems to have been left behind in many countries. Although animals do not have any rights which can be defined as legal rights, it is a generally accepted principle that several universal values apply to animals, as well, similar to those of human beings.

All other things with economic value are taken as properties in the service of and which can be possessed by human beings in Turkish judicial system. To possess, property right and possession over animals is legally practicable. As a result, several animals around are taken as commodities and in case of injury they are subject to cases of crime against property due to their owners' economic losses.

Key words: Turkish Judicial System, animal, economic worth

Giriş

Uygarlığın başlangıcından itibaren insan toplumlarında önemli roller üstlenen hayvanlar; başlangıçta yiyecek amacıyla avlanmışlar; kemik ve derileri barınma, giyinme ve el aleti yapmak amacıyla kullanılmış, daha sonra yük taşıyıcı olarak kullanım da bunlara eklenerek pek çok amaç için evcilleştirilmişlerdir (1, 6).

Hayvanların yiyecek olarak ya da çeşitli gereksinimler için kullanımına dayalı basit yaklaşım, evcilleştirme ile birlikte yerini ekonomik kazanımlara ve sosyal paylaşımına bırakmıştır. Süreç içerisinde hayvana yüklenen anlamlar, insan odaklı bir yaklaşımla yapılan tanımlamalar, ona karşı tutumun ve bakış açısının belirleyicisi olmuştur (1). Bu ışıkta; Batı geleneği, insanın özerk olduğu, adalet kavramını anlayabilecek yetenekte olduğu düşüncesini temel alarak insanların “üstün” oldukları görüşünü ve hayvanların genellikle insanların kullanımı için var olduklarını benimsemiştir. Doğu geleneği ise; hem kendi aralarında hem de Batı geleneği ile önemli farklar göstermekle birlikte, genellikle yaşamı bir bütün olarak “kutsal” saymıştır (6, 7). Her ne kadar Batı geleneklerinin, hayvanlara karşı daha az saygılı olduğu varsayılsa da çağdaş hayvan hakları

* Makale, 2. Uluslararası Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Kongresi, Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Açısından 21. Yüzyıl Başında Yaşama Destek Tedavisi, 4-7 Kasım 2009, Bursa adlı Kongrede sunulan “Türkiye’de Hukuk Sisteminde Hayvanlar” başlıklı bildirinin gözden geçirilerek ve genişletilerek yayına hazırlanmış halidir.

** Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, 06110, Dışkapı - Ankara

fikirleri ve siyasası Batı'da doğmuş ve yine buradan aldığı ivme ile gelişimini sürdürmüş ve hayvanlara ilişkin tartışmaların gündeme oturmasını sağlamıştır (4, 8).

Bu tartışmaların odağında, hareket noktası hayvanların korunması olan iki yaklaşım yer almaktadır. Hayvan gönenci taraftarları; hayvanların çeşitli amaçlarla kullanılacaklarını ancak fizyolojik ve sosyal gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanması gerektiğini, bunun bir ahlaki zorunluluk olduğunu söylerlerken, hayvan hakları savunucuları hayvanların da insanlar gibi başkalarının yararına feda edilemeyecek haklara sahip olduklarını, bu hakların da hem ahlaki hem de hukuki açıdan korunması gerekliliğini vurgularlar (2, 5, 9, 15) Bu etkinlikler sonucunu 19. Yüzyılda vermiş ve çeşitli ülkelerde hayvanların korunmasına yönelik olarak çeşitli mevzuat uygulamaları yürürlüğe konulmuştur (3).

Çalışmada, Türk hukuk sistemi içerisinde hayvana bakış için bir perspektif çizilmeye çalışılacaktır.

Gereç ve Yöntem

Türkiye'de yayımlanarak yürürlüğe konulmuş olan Hayvanları Koruma Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu çalışmanın ana materyalini oluşturacaktır. Bu yasalar kronolojik olarak ele alınacak ve yasaların hükümlerinde yer bulan "hayvanlara" ilişkin ifadeler veteriner hekimliği etiği açısından değerlendirilecektir.

Bulgular

Modern dünya üzerinde hayvanların korunmasına ilişkin hukuksal düzenlemeler 19. Yüzyıla dek uzanmakla (3) birlikte Türkiye'de hayvanların korunmasına ilişkin yasal düzenleme (10) 21. Yüzyıl başında gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yeniden düzenlenerek çıkarılan Türk Ceza Kanununda (11), çeşitli maddelerde hayvanlarla ilgili hükümler yer almıştır. Kabahatler Kanunu (12) gerekçesi ile suçlar; "adi suçlar" ve "idari suçlar" olarak ikiye ayrılmış ve hayvanlara yapılan her türlü kötü uygulama da Türkiye'de "idari suç" olarak nitelenmiştir (13).

Hayvanları Koruma Kanunu

Hayvanları Koruma Kanunu (10); bir ceza yasası olmayıp bir kabahatler kanunu düzenlemesidir (13). Yani, sahipsiz hayvana kötü muamele yapan kişi, mahkemelerde yargılanmamakta, sadece idari para cezası ile cezalandırılmaktadır.

Yasanın birinci maddesinde yasanın amacı; "Bu Kanunun amacı; hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır." şeklinde belirlenmiş ve herhangi bir ayırım yapılmaksızın "hayvanlar" ifadesine yer verilmiştir.

Aynı Yasanın tanımlar başlıklı, üçüncü maddesinde; hayvanlara ait; yaşama ortamı; evcil hayvan, sahipsiz hayvan,

güçten düşmüş hayvan, ev ve süs hayvanı, kontrollü hayvan gibi tanımlamalar yapılmıştır.

Yasanın İlkeler başlıklı dördüncü maddesi hayvanların korunmasına ve rahat yaşamlarına ilişkin ilkeleri kapsamaktadır. Beşinci madde "Hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı"na, altıncı madde ise "sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması"na ait hükümler içermektedir. Yasanın "Yasaklar" başlıklı 14. maddesinde; hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, acımasız ve zalimce işlem yapmak, aşırı soğuk ya da sıcaklığa maruz bırakmak, aç ve susuz bırakmak, hayvanlarla cinsel ilişkide bulunmak, işkence etmek gibi eylemlerle birlikte Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi tehlike arz eden hayvanları üretmek; sahiplendirilmesini, ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapmak; takas etmek, sergilemek ve hediye etmek yasaklanmıştır.

Yasanın "Cezai Hükümler" başlıklı dördüncü kısmı; yasanın bir kabahatler kanunu düzenlemesi niteliğini açıkça ortaya koymaktadır "İdari para cezası verme yetkisi, cezalar, ödeme süresi, tahsil ve itiraz" ifadelerine yer verilmiştir.

Türk Ceza Kanunu

Türk Ceza Kanununun (11) Madde 151/1 ve 2'de "mala zarar verme" ile ilgili hükümler yer almıştır ve 151/2'de "Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hale getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi ..." ifadesine yer verilmiştir.

Herhangi bir şekilde bir hayvana zarar verildiği durumda hayvan sahibi çeşitli nedenlerle hayvanın fatura bedelinde meydana gelen zarar ve ziyandan dolayı savcılığa suç duyurusunda bulunduğu savcılık tarafından Türk Ceza Kanununun 151/2 maddesinden dava açılmaktadır. Böyle bir olay karşısında da hayvan sahibinin mal varlığı zararı, bir şekilde giderildiğinde, şikâyetten vazgeçme ile devam eden dava düşmektedir. Savcılığın kendiliğinden soruşturma açma ya da şikâyete karşın davaya devam etme yetkisi yoktur, ceza yargılaması olduğu yerde durur (14).

Yasanın (11) "Çevrenin kasten kirletilmesi" başlıklı 181. Maddesi ve "Çevrenin taksirle kirletilmesi" başlıklı 182. maddesinde "İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesine neden olan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

Yasanın 226. maddesi "Müstehcenlik" başlığıyla verilmiş ve Madde 226/4 te "Şiddet kullanılarak, hayvanlarla, ölmüş insan bedeni üzerinde veya doğal olmayan yoldan yapılan cinsel davranışlara ilişkin yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten, ülkeye sokan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, başkalarının kullanımına sunan veya bulunduran kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.", ve madde 226/5'te ise "Üç ve dördüncü fıkralardaki ürünlerin içeriğini basın ve yayın yolu ile yayınlayan veya yayınlamasına aracılık eden ya da çocukların görmesini, dinlemesini veya okumasını sağlayan kişi, altı yıldan on yıla kadar hapis ve beşbin güne

kadar adli para cezası ile cezalandırılır.” ifadeleri yer almıştır.

Kabahatler Kanunu

Kabahatler Kanununun (12) sadece ikinci maddesi ele alınarak yasaların yaptırım şekillerinin belirlenmesinde etken olan fiillerin tanımlanma şekli ve bu tanım; incelenen iki yasanın (10, 11) temelini ve uygulanma şekillerini göstermesi açısından önemlidir.

Yasanın “Tanım” başlıklı 2. Maddesi kabahat sözcüğünü “*Kabahat deyiminden; kanunun, karşılığında idari yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksızlık anlaşılır.*” şeklinde ifade etmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Hayvanları Koruma Kanununun (10) birinci maddesinde, yasanın amacı açıklanırken kullanılan “hayvanların” öznesi ile tüm hayvanların korunmasına bir gönderme yapılmışken Yasanın üçüncü maddesinde yer verilen tanımlamalarla da hayvanlar arasında kabul edilemez bir ayırım yapılmıştır. Bir hayvanın “süs hayvanı” olarak tanımlanması ayrımcılığın yanı sıra hayvanların sosyal yaşamda ve hukukta hayvanın “mülk” olarak görülmesinin, insan dışındaki her şeye “mal” ya da “eşya” olarak bakılmasının bir örneği olarak değerlendirilmelidir. Yasanın üçüncü maddesinde yapılan tanımlamalarla hayvanlar arasında da “*sınıfsal farklılık*” yaratılmıştır.

Hayvanları Koruma Kanununun madde 14/l’de yer alan ve toplum içerisinde, saldırgan olmaya eğilimli olduklarına ilişkin bir inancın var olduğu bazı ırklara ilişkin yasakların getirilmiş olması; “türçülük” ideolojisinin sürdüğünün göstergesi olarak algılanabilir. Hayvanların tehlikeli ve saldırgan olmalarının altındaki nedenin hayvanın türünden değil; yetiştirilme, eğitilme yönteminden yani insandan kaynaklı olabileceği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Hayvanların korunmasına ilişkin Yasanın (10) dördüncü kısmında yer alan “İdari para cezası verme yetkisi, cezalar, ödeme süresi, tahsil ve itiraz” ifadeleri bu yasanın bir kabahatler kanunu düzenlemesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Genellikle hukuk sisteminde “insan” dışında her şey eşya kabul edilmektedir. Bu nedenle de, mal varlığının konusunu oluştururlar. Başka bir anlatımla da, ekonomik değeri olan tüm her şey insana hizmet eden, insanın sahip olabileceği malvarlıklardır. Bunları edinmek, yani üzerinde mülkiyet hakkı ve zilyetlik kurmak hukuken mümkündür. Dolayısıyla, etrafımızda her gün onlarcasını gördüğümüz yaşayan hayvanlar da mal sayılırlar, zarar görmeleri halinde, sahiplerinin uğramış olduğu ekonomik kayıp nedeniyle “mal varlığı aleyhine işlenen suçlara” konu olmaktadır (13). Bu açıdan baktığımızda; Türk Ceza Kanununda (11) “mala zarar verme” başlığıyla 152. maddesinde yer verilen ve haklı bir neden olmaksızın sahipli bir hayvanı öldürmenin ya da zarar vermenin ceza gerektiren eylemler olduğunun belirtilmiş olması, üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken ifadelerdir. “*Bir cana kıymanın ya da zarar vermenin haklı bir nedeni ne olabilir?*” Ayrıca bir hayvanın sahipsiz olması, kötü muameleye

maruz kaldığında hukuksal açıdan farklı bir uygulamayı haklı kılar mı? Sorularının sorulması gereklidir. Yine bir hayvana zarar verildiğinde hayvan sahibinin mal varlığı zararlı bir şekilde giderildiğinde, şikâyetten vazgeçme ile devam eden davanın düşmesi, savcılığın kendiliğinden soruşturma açma ya da şikâyete karşı davaya devam etme yetkisinin olmaması ve yargılamanın durması konuları hatta adli sürecin şikâyete bağlı olması etik açıdan ve hukuksal açıdan ciddi olarak ele alınıp tartışılması gereken konulardır.

Sokaklarda yaşayan hayvanlara, kötü muamele yapıldığında Türk Ceza Kanunu kapsamında bir yargılamanın değil, Hayvanları Koruma Kanunu çerçevesinde bir cezai uygulamanın yapıyor olması (14) yasalarda ayrımcılığın varlığını ortaya koyan bir örnektir.

Türk Ceza Kanununun (11) 181 ve 182. Maddelerinde yer alan fiillere ilişkin cezaların yaşama saygı ilkesi çerçevesinde olumlu olarak değerlendirilebilir. Yine aynı Kanunun “Müstehcenlik” başlığını taşıyan 226. maddede hayvanlara yönelik gerçekleştirilmiş taciz eylemlerine ait yazı, görüntü veya sesleri içeren ürünlerin “tüetime” sunulmasının ceza gerektirdiğinin belirtilmiş olmasına karşın, bu eylemleri gerçekleştiren “insanların”!!! göreceği cezalara ilişkin bir hükmün bulunmaması etik ve hukuk açısından bir yetersizlik olarak nitelenebilir.

Hukuk sistemlerinde hayvanların mülk olarak değerlendirilmesinin nedeninin; hayvanların çeşitli amaçlarla kullanılmasının işlevsel açıdan vazgeçilmez olduğu düşüncesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Hayvanların mülk statüsünün değiştirilmesi yönünde bazı değişiklikler içeren, insanlara bazı sorumluluklar yükleyen birçok hukuksal düzenleme gerçekleştirilmektedir ama bunlar hayvan refahı yaklaşımı temellidir ve bu da hayvanların insanların malı olduğunu kabul eden, “insanca” yollarla ve “gerekli” olduğu sürece kullanılmalarında (sömürülmelerinde) sakınca görmeyen bir yaklaşımdır.

Sonuç olarak; Türkiye’de Hayvanları Koruma Kanunu (10) ivedilikle bir ceza kanunu uygulaması haline getirilmeli; yasalarda var olan sahipli hayvan ile sahipsiz hayvan ayırımı kaldırılarak hayvanlar mal olarak değil bir can olarak değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

1. **Anonim (2006):** *Yük Hayvanları: Kapitalizm-Hayvanlar-Komünizm. Erişim:* <http://www.geocities.com/capitolHill/lobby/3909/beast//Yukhayvanlari.pdf>, *Erişim Tarihi:* 26.12.2006
2. **Anonim (2008):** *Do animals have rights? Erişim:* <http://www.the-aps.org/pa/animals/quest2.html>, *Erişim Tarihi:* 05.10.2008
3. **Başağaç Gül RT (2009):** *Bilimsel Araştırmalar ve Hayvan Denepleri.* 189–203. İçinde: B Arda, E Kahya, T Başağaç Gül (Ed), Bilim Etiği ve Bilim Tarihi. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
4. **Burtek Z (2006):** *Hakların iadesi, Cogito, 46: 8–10*

5. **Clark SRL** (2008): *Hayvanlar ve Statülerine Dair*. Erişim: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=100>, 22.07.2008
6. **De Grazia D** (2006): *Hayvan Hakları*. (Çev: Hakan Gür). Dost Kitabevi Yayınları, Kültür Kitaplığı:51, Ankara.
7. **Francione GL** (2008): *Hayvan Haklarına Giriş. Çocuğunuz mu Köpeğiniz mi? R Akman, E Gen* (Çev). İstanbul, İletişim Yayınları, *Hayvan Hakları Dizisi*:2
8. **Heller A** (2006): *Modern etiğin iki temel direği*, Cogito, **46**: 91–102
9. **Mameli M, Bortolotti L** (2006): *Animal rights, animal minds, and human mindreading*, Journal of Medical Ethics; **32**: 84–89, Erişim: <http://jme.bmj.com/cgi/content/full/32/2/84>, 22.07.2008
10. **Resmi Gazete** (2004a): *Hayvanları Koruma Kanunu, Kanun No: 5199, Resmi Gazete Tarihi: 01.07.2004, Sayı: 25509*
11. **Resmi Gazete** (2004b): *Türk Ceza Kanunu, Kanun No: 5237, Resmi Gazete Tarihi: 12.10.2004, Sayı: 25611*
12. **Resmi Gazete** (2005): *Kabahatler Kanunu, Kanun No: 5326, Resmi Gazete Tarihi: 31.03.2005, Resmi Gazete No: 25772*

Mükerrer

13. **Şenpolat AK** (2008): *Hayvanlara eziyet daha ne kadar kabahatler kanunu kapsamında kalmalı? İstanbul Barosu Dergisi, Özel Sayı 8: 33–49*
14. **Yalçın H** (2008): *Hayvan Hakları İhlallerinin Hukuki ve Sosyal Boyutu*. İstanbul Barosu Dergisi, *Özel Sayı 8: 51–63*
15. **Yaphe A** (2008): *Liberation without prejudice*. Stanford Journal of Animal Law and Policy. **1**: 101-110. Erişim: <http://sjalp.stanford.edu./pdfs/Yaphe.pdf>, Erişim Tarihi: 12.09.2009

Geliş Tarihi: 18.01.2010 / Kabul Tarihi: 21.04.2010

Yazışma Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Atilla ÖZGÜR
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı,
06110, Dışkapı / Ankara
Tel: 0 312 317 03 15
e-posta: ozgur@veterinary.ankara.edu.tr